

KUDÜS MEĞÂRİBE VAKIFLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

An Evaluation on Jerusalem Strange Foundations

Yunus İNCE*

Makale Geliş Tarihi: 24.02.2020

Makale Kabul Tarihi: 12.03.2020

Özet: Bu çalışma Kudüs'e yerleşmiş olan Kuzey Afrika kökenli Mağribli Müslümanların şehirde kurduğu vakıfları incelemektedir. Vakfiyelerden elde edilen bilgilerle Mağribliler ve onların ürettiği maddi ve manevi kültürler ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kudüs, Meğâribe Vakfı.

An Evaluation on Jerusalem Strange Foundations

Abstract: This study examines the foundations established by the Moorish Muslims of North Africa, who settled in Jerusalem, in the city. With the information obtained from the foundations the Mağribiler and their material and spiritual cultures are tried to be revealed.

Keywords: Jerusalem, Meğâribe, Foundation.

* Yunus İnce, Atatürk Üniversitesi Kudüs Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, Yüksek Lisans Öğrencisi, yunusince.2525@gmail.com

Giriş

Yahudilerin Yeruslayim, Hıristiyanların Jerusalem, Müslümanların da Kudüs dediği şehir (Adam 2017: 10), “Arapça Beytü’l-Mukaddes” ya da “el-Kuds” olarak bilinen ve kadim bir tarihe sahip olan Filistin’in en önemli şehridir (Buhl 1977: 952, Erdoğan 1998: 7).

Kudüs’ün, tarih boyunca hem önemli bir siyasi ve kültürel merkez hem de üç büyük dinin ortak bir noktası olma özelliğini taşımaktadır. Tarihi oldukça eskilere dayanan Kudüs şehri ile ilgili ilk kayıtlara M.Ö. XIX ve XVIII. yüzyıllarda Mısır metinlerinde rastlanmaktadır. İslam kaynaklarına göre şehrin ilk kurucuları Amâlikalılardır (Harman 2002: 323). Ancak şehrin M.Ö. V. bin de Kenanilerin bir kolu olan Yebusi (Jebusitan) tarafından kurulduğu da söylenmektedir. Geç Bronz çağında Filistin’e gelen Hurriler, Kudüs’te imar faaliyetlerinde bulunmuşlardır. (Armaoğlu 1994: 4).

Dini metinlere göre Hz. Davud’un M.Ö. bin yılında Yebûsiler’den şehri aldığı tarihe kadar İsraoğulları hiçbir zaman bölgeyi tam olarak ele geçirememiştir. Hz. Davud’un oğlu Hz. Süleyman, Kudüs’te “Mescid-i Aksâ” ismini verdiği mabedi inşa ettirmiştir. Hz. Süleyman’ın egemenliğinden sonra bölgeyi farklı uygarlıklar işgale tabi tutmuştur. (Kanat 2013: 3).

Kudüs, Romalıların hâkimiyetine geçişi M.S. 63 yılında gerçekleşmiştir (Kanat 2013: 3). Roma, Bizans ve Sasani egemenliğinin ardından (Köse 2015: 162), İslâmiyet’in ortaya çıkmasından sonra Hulafâ-yi Râşidîn’den Hz. Ömer döneminde yapılan *Yermuk Savaşı* ile birlikte Kudüs, Müslüman Arap orduları tarafından ele geçirilmiştir (Çam 2002: 327). Abbasi, Tolunoğulları, İhşidîler, Fatımîler, Selçuklu ve tekrar kısa süreli Fatımî yönetimlerini yaşayan Kudüs, XI. yüzyıl sonlarından itibaren Haçlı Ordularının hedefi olmuştur. Bu seferlerin sonucunda Filistin topraklarında 1099 yılında kurulan Latin Krallığı’nın başkentliğini yapan Kudüs, 1187’de Selahaddin Eyyubî’nin fethine kadar Haçlıların hâkimiyetinde kalmıştır (Pamuk 2011: 233). Eyyübî Devleti’nin ortadan kalkmasından sonra bölgeye başka bir Türk-İslam devleti olan Memlûkler hâkim olmuştur. Memlûkler, Moğolların 1260 yılında Filistin’e saldırması sonucu gerçekleşen *Ain Calut Savaşı*’nda büyük bir savunma ile bu saldırıyı geri püskürtmüştür. (Ercan 1988: 12).

XVI. yüzyılda Osmanlı Devleti ile Memlûkler çeşitli siyasi-askeri nedenlerle karşı karşıya gelmiştir. XVI. yüzyılın ilk çeyreğinde saltanat süren Yavuz Sultan Selim Han döneminde Memlûkler’den Kudüs alınarak Osmanlı coğrafyasına dâhil edilmiştir (Uzunçarşılı 1994: 287). Kudüs’ün tam olarak hangi tarihte Osmanlı hâkimiyetine girdiği belli olmamakla beraber 31 Aralık 1516 tarihinde Yavuz Sultan Selim Han (Yaşar 2003: 108-109), ikinci vaktinde Kudüs’e girmiştir (Ercan 1988: 12). Kanuni Sultan Süleyman’ın Osmanlı tahtına geçmesiyle birlikte İslam’ın önemli bir dini merkezi olan Kudüs’e ayrı bir önem vermiş-

tır. Ayrıca şehir, Osmanlı padişahlarının hayır faaliyetlerinin bulunduğu birkaç şehirden biri olmuştur (Memiş 2016: 3). Kudüs, Kanuni Sultan Süleyman Han döneminde bir sancak merkezi haline getirilerek Şam Eyaleti'ne bağlanmıştır (Çelebi 2013: 304). Osmanlı Devleti Kudüs'te ilk tahririni¹ 1525-1526 yılında gerçekleştirmiştir (Öksüz 2016: 105). Gerek Yahudilik gerekse Hıristiyanlık açısından önemli bir dini merkez durumunda olan Kudüs, 19. yüzyıldan sonra Avrupalıların ilgisine maruz kalmıştır. Birçok Avrupalı devlet bu tarihten sonra Kudüs'te konsolosluklar açmıştır. Kudüs, 1917 yılının sonlarına doğru İngilizler tarafından işgal edilerek Osmanlı hâkimiyetinden çıkmıştır (Köse 2015: 161).

Mağribliler ve Kudüs Meğaribe Mahallesi

Doğu İslâm dünyasının sınırı kabul edilen Mısır'dan Atlantik Okyanusu'na kadar uzanan Kuzey Afrika bölgesi ve Güney Sahra, İslâm kaynaklarında "Mağrib" adıyla anılmaktadır. Günümüzde bu coğrafyada Libya, Tunus, Cezaire, Fas ve Moritanya devletleri bulunmaktadır. Mısır'ın batısında yer almasından dolayı bazı İslâm kaynaklarında Endülüs'te, Mağrib coğrafyasına dâhil edilmektedir. Bu bölgede yaşayan Müslüman Arapların daha sonraları Kudüs'e yerleşmelerinin akabinde bölge ahalisi tarafından "Mağribden gelenler" anlamında *Mağribliler* diye zikredilmiştir (Harekât 2003: 314).

İslâm'ın ilk kıblesi olma özelliği taşıyan Kudüs, Mağrib coğrafyasından gelip "Bilâdü's-Şâm" olarak bilinen bölgeye seyahat eden kişilerin önemli uğrak merkezlerinden birisi olmuştur. İslâm'ın, Mağrib coğrafyasında yayılması ile birlikte Mağribliler, Hac yolları üzerinde bulunan Kudüs'e fazlaca ilgi duymuşlardır (Güneş 2015: 10). Hac görevlerini yerine getirmek amacıyla Mekke ve Medine ziyaretlerinin ardından Kudüs'ü ziyaret etmişlerdir. M.S IX. asırda bu şehre olan ilgileri had safhaya ulaşmış ve burada meskûn olmaya başlayanlar olmuştur. Bugün "Kudüs Meğaribe Mahallesi" olarak bilinen bölge 1192-1202 yılları arasında Dimaşk Valisi olan Melik Efdal Nureddin Ali b. Selahaddin tarafından Mağribli ahalisine vakfedildiği bilinmektedir (Güneş 2017: 79-80). Vakfiye, 1267 yılında tanzim edilmiştir (Memiş 2017:41). Vakfiyeye göre mahallenin sınırları: Mahallenin, güney ve doğu sınırları açık durumdadır. Kuzey sınırı Batılılarca "Vislon" olarak bilinen yokuştur. Bu yokuş Bâbu's Silsile yakınındaki Tengiziyye Medresesine yakındır. Batı yönünde tasvir edilen yer ise Şeref mahallesidir. Şeref mahallesi, o dönemde şehrin ileri gelen kimselerinin ikâmet ettiği bir bölgedir (Güneş 2017: 84)

Mağribliler'in ilgileri sadece Kudüs'e değil Filistin'deki diğer şehirlere de olmuştur. Ancak çoğunluğu Meğaribe Mahallesi olarak bilinen Bilâdü's-Şâm

¹ "Nüfus ve arazi gibi umumi olarak yapılan yazma yerinde kullanılan bir tâbirdir. Osmanlılar zapt ettikleri yerleri tescil maksadıyla tâyin olunan heyetler marifetiyle yazdırırlar ve bunlara dayanılarak arazi ve emlâkin kayıtlarını muntazam surette tuttururlardı. Bundan başka 80-100 senede bir veyahut daha kısa fasıllarla tahrir tekrar edilir, bu suretle yeni kayıtlar vücuda getirilirdi". Ayrıntılı için bkz. Mehmet Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, Maarif Basımevi, C. III, İstanbul 1956, s. 376.

bölgesine yerleşmiştir. Mağribîler özellikle Selahaddin Eyyübi'nin, Haçlılar ile girdiği mücadelede orduya katılmış ve askerlik görevinde bulunarak Kudüs'ün tekrar İslâm coğrafyasına katılmasında büyük rol oynamışlardır (Güneş 2014: 68). Mağribliler, özellikle Osmanlı döneminde Kudüs'teki en kalabalık Müslüman nüfusu oluşturan cemâat durumundadır (Memiş 2016: 44). Ayrıca askerliğin yanı sıra Kudüs'te çeşitli meslek gruplarıyla da uğraşmışlardır. Bunların başında ise "sikâye"² mesleği gelmektedir. Bunun yanında yün ve yünle alakalı işlerle de meşgul olmuşlardır. Kudüs'te, Mağribliler'e ait bu şekilde birçok dükkân görülmektedir. Yine fırıncılık, demircilik, dokumacılık, berberlik, kuyumculuk, süs eşyası ve mücevherat, ayakkabıcılık, bakırcılık, tüccarlık vs. gibi meslek gruplarıyla da ilgilenmişlerdir (Güneş 2014: 101).

Meğaribe Vakıfları

Sözlükte "durmak, durdurmak, alıkoymak" anlamındaki vakıf kelimesi terim olarak "bir malın mâliki tarafından dini, içtimâi ve hayrî bir gayeye edebiyen tahsisi" şeklinde özetlenebilecek hukuki bir işlemle kurulan ve İslâm medeniyetinin önemli unsurlarından birini teşkil eden hayır müessesesini ifade etmektedir (Günay 2012: 479). Vakıf müessesesi, yüzyıllardan beri Türk ve İslâm ülkelerinde büyük bir önem kazanmış, sosyal ve ekonomik hayat üzerinde derin tesirler icra etmiş bir kurumdur. Vakfın yüklenmiş olduğu fonksiyon, sadece bireysel bir hayırseverlik duygusundan ibaret bir yardımlaşma değildir. Günümüzde devletin yürütmekle sorumlu olduğu birçok kamu hizmetini de vakıf yoluyla ifa edilmiştir. (Kılıç 2016: 439). İslâm devletlerinde oluşumuna sıkça rastlanan bu tesisleşme sayesinde kamuya ait ihtiyaçlar karşılanmış ve kurulan bu müesseseler sayesinde varlıklı ve idari sınıf ile halk arasında manevi bir bağ kurulmuştur (Kılıç 2011: 166).

Melik Efdal tarafından bir vakıf olarak kurulan Kudüs Meğaribe Mahallesi Harem-i Şerif'in güneybatısında bulunmaktadır. Meğaribe vakıfları da Kudüs şehri içerisinde yer alan vakıf silsilesinin önemli bir kısmını karşılamaktadır. Kudüs'te yaklaşık on bin metrekarelik bir alana kurulan mahalle Türk-İslâm mimarisinin önemli yapılarına sahiptir. Osmanlı Devleti'nin bölgeye ulaşmasıyla birlikte mevcut vakıflar koruma altına alınmış ve ilave yeni binalarda tesis edilmiştir. Ayrıca Osmanlı yönetimi altında da mahallede ikâmet eden Meğaribe sakinleri tarafından birçok vakıf kurulmuştur (Memiş 2017: 39).

Araştırma konumuzu oluşturan bu vakıflardan sekiz tanesini vakfiyelerini esas alarak incelemeye çalıştık.

² Ayrıntı için bkz. Mehmet Ali Ünal, *Paradigma Osmanlı Tarihi Sözlüğü*, s.615: "İnsan ve hayvanların su içmeleri için vakf olunan kuyu, çeşme ve havuz gibi şeyler".

Ebu Medyen Şuayib Mağribi Vakfı

Vakfın kurucusu olan Ebu Medyen Şuayb, şehrin meşhur Mağribîlerinden Ebu Abdullah Muhammed b. Şeyh Ebu Medyen el-Mağribi el-Osmanî el-Maliki'nin torunudur (Güneş 2014: 219). H. 29 Ramazan 703/ M. 5 Mayıs 1304 yılında tesis edilen vakıf iki kısımdan oluşmaktadır. Bu iki vakıftan birincisi Kudüs köylerinden olan Ayn-ı Karim adlı köydür (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, 583; 28/22). Zikredilen köy Kudüs'ün yedi kilometre batısında bulunmaktadır. Köyde buğday, arpa, üzüm, zeytin, keçiboynuzu gibi ürünler yetiştirilmektedir. Meğaribe cemaatine vakfedilen bu köyde yaşayan insanlarda bu vesile ile Mağribiler ile ilişki kurabilmişlerdir (Güneş 2014: 184).

Bu köyde bulunan işlenebilen ve tarım yapmaya uygun olmayan sert ve yumuşak topraklar, tamir edilmiş ve harap halde bulunan binalar, arazisi üzerinde çiftçilerin yapmış olduğu evler, nar ağaçlarının bulunduğu bahçe, zeytin, keçi-boynuzu, incir ve pelid ağaçlarının bulunduğu bahçenin tamamı vakfedilmiştir (VGMA, 583; 27/20).

Vakfın sınırları kible tarafından Maliha-i Kübra'ya, kuzeyden Ayn-ı Kavun ve Kalune köylerine ve değirmen arazisine ve Bahtiyar Zaviyesi'yle sınırdır. Batı'dan Ayn-ı Şikaka, doğudan ise Maliha-i Kübra arazisine ve Beyt-i Müzmil ile çevrilidir. Vâkif, mescitler, yollar, kabirler hariç olmak üzere bu köye ait olan her şeyi ve bütün hakları ile birlikte vakfettiğini bildirmiştir (VGMA, 583; 27/20).

Adı geçen vakıftan ikincisi ise Kudüs'te Ümm'ül-Benat adıyla bilinen köp-rünün yanında bir eyvan, iki oda, bir avlu ve vakfa ait olan bir kiler ile birlikte bu kilerin altında kemerli bir mahzeni kapsayan bir evdir. Vâkif, Allah'ın rızasını kazanmak için bu yerleri sadaka-i cariyeye olarak vakfettiğini bildirmiştir. Vakıftan, Kudüs'te ikamet eden zengin ya da fakir farketmeksizin bütün Mağribîler'in yararlanabileceği bildirilse de daha muhtaç olanların öncelikli sayılması istenmiştir. Şayet Meğaribe Mahallesi'nde, Mağrib'den gelen kimse bulunamaz ise adı geçen vakıfların Mekke-i Mükerrreme ve Medine-i Münevvere'de ikamet eden Mağribîler'e tahsis edilmesi istenmiştir. Burada da Meğaribe ehlinden kimse yoksa vakıfların Haremeyn-i Şerifeyn'e vakfedilmesi bildirilmiştir. Vâkif, bu vakıfların yönetiminin ölünceye kadar kendisinde olduğunu öldükten sonra da Kudüs'te yaşayan Meğaribe ehli içerisinde bulunan en akıllı ve en takvalısına verilmesini istemiştir (VGMA, 583; 27/20).

Vakfiyede zikredilen ikinci mekânda vâkif, mahallede yaşayan ve Meğaribe ehlinden olan kimselerin, misafir olarak Mağrib'den gelen ve yolcu durumda olan erkek ve kadın Mağribîler'in konaklamasını şart koşmuştur. Bu vakfın tamiri ve ıslahı için gereken mali desteğin vakfın akarlarından karşılanması ve vakfın olduğu gibi korunmasını şart koşmuştur. Yine vakfedilen bu köyün iki yıldan fazla kiralanmaması, ayrıca bir sözleşme devam ederken yeni sözleşme-

nin yapılmaması vâkîf tarafından kendisinden sonra vakfın başına geçecek bütün yöneticilere bildirilmiştir. Vakfın giderleri için gerekli harcama yapıldıktan sonra arta kalan meblağla Recep, Şaban ve Ramazan aylarında vakıf yöneticilerinin ekmek yaptırarak Mağrib'den gelen ve Kudüs'te ikamet eden Mağribiler'e dağıtılması istenmiştir. Yine mahallede oturan Meğaribe fukarasına Ramazan ve Kurban bayramlarında ve Mevlid-i Şerif'te yemek dağıtılması mütevellilere şart koşulmuştur. Batı'dan gelen Mağribiler içinde muhtaç olanlarına soğuktan korunmalarını sağlayacak gerekli elbise yardımı yapılması ve bu gelen kişilerin Kudüs topraklarında ölmeleri durumunda ise bütün cenaze masraflarının vakfın mütevellileri tarafından karşılanması şart koşulmuştur. Vakfın, vakfiyesi ise H.29 Ramazan 720/ M. 2 Kasım 1320'de kaleme alınmıştır (VGMA, 583; 27/20).

Cennât Hanım ve Hatice Hanım Mağribi Vakfı

Hatice ve Cennât binti el-Hac Muhammed Ağa el-Hoca et-Tavîl el-Mağribi adı ile Mağribli Uzun Hacı Mehmet Ağa'nın kızları olan Cennât ve Hatice hanımlar tarafından kurulmuştur. Kudüs'te Bâbü'l-'Amud mahallesinde bulunan (Memiş 2017: 49), iki katlı bir evi bütün haklarıyla birlikte vakfetmişlerdir (VGMA, 589; 192/328).

Bu evin ikinci katı iki oda, bir eyvan, bir kiler ve su sarnıçtan oluşmaktadır. Alt katı ise üç oda, iki su sarnıcından başka vakfedilen evin üst katına çıkan taş merdivenin yanında küçük bir oda ve bir ahırdan ibarettir (VGMA, 589; 192/328). Bu dönemde Kudüs Müslüman evleri, geleneksel mimari özelliklerini koruyup batı tarzı mimariden etkilenmemiştir. Ev mimarileri, içerisindeki eşyaları, kap kacak ve süslemeleri, İslâm ve diğer eski Yakındoğu ve Akdeniz geleneklerinin etkisinde kalmıştır. Evler genellikle taştan inşa edilmiş olup içleri sıvalı durumdadır. Bu yönüyle de bölgede taş işçiliğinin geliştiği söylenebilir. İki katlı olan bu evlerin alt katları atlar ve katırlar için ahır görevi görmektedir. Varlıklı kişilerin evlerinde gıda malzemelerini saklamak için kiler bulunurdu. Evlerin avlularında sarnıç ve yağ küpleri yer almaktaydı. Büyük evlerin çatıları taş kubbeler şeklinde kapatılmıştır. Daha küçük ve gösterişli olmayan evlerin çatıları ise birkaç ahşap kirişe dayanan düz çatılar ile inşa edilmiştir. Evlerin genelinde ise çatı bölümüne yakın bir korkuluk yapılarak fazla eşyalar burada saklandığı gibi yazın sıcak günlerinde de uyumak için kullanılırdı. Kudüs evleri içeriden bir bölmeye bir dış (selamlık) ve bir iç alana (harem) ayrılırdı (Ze'evi 2000: 34).

Vakfedilen evin hudutları ise kible tarafından ana yol ile kesilmiştir. Evin doğusu Şeyh Mehmed'in evi, kuzeyi Zülfa adıyla bilinen kişinin evi, batısı ise Yusuf Beşe'nin evi ile sınırlıdır. Ayrıca evin giriş kapısı da bu taraftadır. Vakıf sahipleri, adı geçen evi bütün sınırları, yolları, duvarları, kileri ve sahip olduğu bütün hakları ile vakfetmişlerdir. Vakfiyede bu vakfın mevcudiyeti kıyamet

kopana değin var olacağı bildirilerek vakıf sahipleri ölene kadar vakfın tevliye-tini eşit şekilde paylaştıkları zikredilmiştir. Konaklandırma ve diğer faydaları kanuna uygun olarak paylaşılacaktır. Bu kadınlardan birinin ölmesi durumunda bölünen pay hakkı evladı var ise evladına, yoksa torununa, torunu da yoksa kardeşine geçecektir. Eğer bunlardan hiçbiri yoksa yakın akrabalarına intikal edecektir. Şayet buda yoksa adı geçen vakıf Kudüs'te bulunan Meğaribe ehline ait olup Seydi Ebu Medyen Gavs Hazretleri'nin vakfına ilhak edilmesi istenmiştir (VGMA, 589; 192/328).

Vakfın işleyişi hakkında ise vakfiyedeki bilgilere göre vakıf sahipleri hayatta oldukları müddetçe vakfı kullanım alanı dışına çıkarmak gibi yönetme hakları kendilerinde olacaktır. Ancak kendileri vefat ettikten sonrada vakfın başında bulunacak olan mütevellinin vakfın işleyişini değiştiremeyeceği belirtilmiştir. Yalnızca vakfın kullanım durumunun değiştirilmesi bir menfaat ortaya çıkarması halinde vakfın işleyişinin değiştirilmesine müsaade edilmiştir. Vakfın yönetimi konusunda ise kendileri hayattayken vakfın yöneticiliğini kendileri yapacak, kendileri öldükten sonra ise vâkıf yakınları içerisinde en akıllı olanının yönetime geçmesi şart koşulmuştur. Kadı, Mehmed Hoca'yı bu vakıflara mütevellî olarak atayıp adı geçen vakfı ona teslim etmiştir. Bu vakfiyenin vuku bulması ise H. 29 Rabiülevvel 1181/ M. 25 Ağustos 1767 tarihlidir (VGMA, 589; 192/328; Memiş 2017: 48).

Hacı Kasım bin Abdullah Vakfı

Kudüs Meğaribe Mahallesiindeki diğer bir vakıf da H.20 Şevval 1134/ M. 3 Ağustos 1722 tarihinde Hacı Kasım bin Abdullah el- Mağribi el-Marâkeşî bin Ali eş-Şeybânî tarafından harap bir ev vakfedilmiştir (VGMA, 583; 28/ 22, Memiş 2017: 48).

Meğaribe Mahallesi'nde bulunan bu evin tamamı vakfedilmiştir. Evin sınırları kible tarafından geçen yol ile sınırlı olup doğu sınırında ise Meğaribe Vakfı olan ev ile sınırlıdır. Kuzey ve batı tarafından da yine ana yolla çevrili olup evin kapısı batı tarafında bulunmaktadır. Vâkıf, bu evi sahip olduğu bütün hakları, kilerleri, yolları ve kullanım alanıyla birlikte vakfetmiştir. Adı geçen vakıf Allah rızası için Meğaribe Mahallesi'nde yaşayan fukara ahaliye vakfedilmiştir. Vakfın en önemli görevi fukaraya ekmek dağıtmak olup fukarada buna karşılık Fatiha-ı şerifler okuyup başta Peygamberlere, ailelerine, arkadaşlarına sonra vakfedenin anne ve babasına diğer vefat eden Müslümanların ruhlarına göndermeleri istenmiştir. Adı geçen vakıf bir takım şartlar belirleyip bunları kayıt altına almış ve bu şartlara göre vakfın işlemesi istenmiştir. Bu şartlar ise şöyledir;

1. Bu vakfın yöneticisi vakıf üzerinde söz sahibi olan Meğaribe ehli kimse olacaktır.

2. Yukarıda zikredildiği şekilde vakfın gelirleri ile Meğaribe fukarasına ek-mek dağıtılacaktır.
3. Vakıf binalarının tamirat işlemleri vakfın gelirleri ile karşılanacaktır.
4. Ne olursa olsun vakıf, kullanım alanı dışına çıkarılmayacaktır.
5. Şayet vakıf kiralanırsa güçlü ve kudretli kişilere kiralanmayıp bunun dışındaki kişilere kiralana bilecektir. Ancak bunlara da bir yıldan fazla kiraya verilmemesi şart koşulmuştur (VGMA, 583; 29/22).

Zikredilen vakfın yöneticiliği Meğaribe Şeyhi Meğaribli Seyyid Abdüselam'a kanunen verilmiş ve Seyyid Abdüselam'da bunu kabul etmiştir. Bu vakfiyenin kaleme alınması H. 13 Muharrem 1137/ M. 2 Ekim 1724 tarihinde gerçekleşmiştir (VGMA, 583; 30/22).

Seyyid Mehmed ibni Hacı Abdullah Mağribi Vakfı

Seyyid Mehmed ibni Hacı Abdullah Mağribi tarafından H.1196/ M. 1782 tarihinde kurulmuş olup Kudüs'ün Şark Mahallesi'nde bulunan iki katlı bir evin tamamı vakfedilmiştir (Memiş 2017: 49). 1163 yılının safer ayında (M.Ocak 1750) iki adet belgeyi şahit tutup vakfın kuruluşuna kadar hiçbir itiraz ve kavga olmadan Allah'ın rızası için vakfetmiştir. Vakfedilen evin ikinci katı küçük bir oda ve o odaya bağlı toplam üç oda, bir mutfak ve bir tuvaletten oluşmaktadır. Birinci kata ise bir taş merdivenle inilmektedir. Bu katta dört oda, bir sarnıç ve bir helâ bulunmaktadır. Vâkıf, tüm haklarıyla birlikte evi vakfettiğini bildirmiştir (VGMA, 589; 192/328).

Vakfedilen evin sınırları kible tarafından Şeyşop adlı kişinin evi ile çevrilidir. Doğu tarafından Sahra-i Müşerrefe'nin vakfı ile kuzey tarafından ise Seyyid Abdülbaki evladının evi ile sınırlıdır. Vakfın batı yakasından geçen yol ise batı sınırını oluşturmuştur. Evin diğer kapısı da batı yönündedir. Bu ev Allah rızası için sahip olduğu her şeyiyle birlikte bağışlandığı vakfiyede belirtilmiştir. Vakıf sahibi, kendi hayatıyla bu vakfi sınırlı tutmuştur. Kendisi öldükten sonra vakıf gelirlerinin erkek ve kız çocukları arasında eşit bir şekilde paylaşılması ve torunlarının da bu vakıftan istifade edebilmesini olursa vakfedilen ev Kudüs-ü Şerif'te bulunan fakir-fukaraya ait olacağı şart koşulmuştur. Vakıf, vakfiyesine bir takım şartlar koydurarak vakfın işleyişinin nasıl olması gerektiği hakkında izahat vermiştir. Buna göre vakfın tevliyeti zürriyetinden gelenlerin en akıllısına verilmesini istemiştir. Yine kendisi dışında hiç kimsenin vakfa hiçbir ekleyemeyeceği ve çıkaramayacağı, değiştiremeyeceği, bozamayacağı, artıramayacağı, azaltamayacağını şart koşmuştur. Bu vakfın hiç kimseye kiraya verilmemesi istenmiştir (VGMA, 589; 192/328).

Vakfın gelirleri ile öncelikle vakıf binası tamir edilecek, vakfın giderleri karşılandıktan sonra geri kalanı işaret edilen şeye sarf edilmesi istenmiştir. Bu vakfiyenin kaydedilmesi H. 10 Ramazan 1196/ M. 19 Ağustos 1782 tarihinde gerçekleşmiştir (VGMA, 589; 192/329).

Ömer el-Mücerred el-Mağribi ibni Abdullah Mağribi Vakfı

Ömer el –Mücerred el-Mağribi el-Malikî b. Şeyhu’ş-Şuyûh Abdullah el-Mağribi b. Abdünnebi el-Mağribi el-Masmudi el-Mücerred tarafından H. 3 Rabiulevvel 703/ M. 15 Ekim 1303 tarihinde bir zaviye kurulup vakfedilmiştir. Masmudî, Masmude kabilesine mensup anlamında kullanılmaktadır. Zikredilen kabile Kuzey Afrika Berberilerine mensup olup İslâm’ı ilk kabul edenlerdir. Yine aynı zamanda bu kabile Endülüs’e iskân edilen ilk Müslüman topluluktur. Bu zaviye Kudüs’te Mağribiler tarafından kurulan ilk vakıf olma özelliği taşımaktadır. Hasan Hüseyin Güneş “Kudüs Meğaribe Mahallesi” isimli çalışmasında bu vakfı *Meğaribe Zaviyesi* diye isimlendirmiştir (Güneş 2014: 221).

Zaviye toplamda on altı odadan oluşmaktadır. Bu odalarda Kudüs dışından gelen Mağribliler konaklayabilmiş ve zaviyenin işlevini devam ettirebilmesi içinde Meğaribe Mahallesi’nde herkes tarafından bilinen üç ev vakfedilmiştir. Bu evler ve evlerin içerisinde yer alan kilerler Kudüs’te oturan Meğaribe Mahallesi fakirlerine ve Mağribden Kudüs’e gelen fukaralara tahsis edilmiştir. Zaviyenin imarının yapılması ve ihtiyaçlarının karşılanması ise bu evlerin gelirleri ile yapılması vakfiye de belirtilmiştir. Ayrıca Kurban ve Ramazan bayramları ile birlikte Mevlid-i Şerif gibi önemli dini günlerde Meğaribe fukarasına yemek dağıtılması istenmiştir. Vakıf gelirlerinden arta kalan olursa Recep, Şaban ve Ramazan aylarında Kudüs’te bulunan Meğaribe fukarasına ekmek dağıtılması vakfiye de şart koşulmuştur (VGMA, 583-589; 28/191, Güneş 2014: 221).

Vâkıf, kendisi vefat edene kadar vakfın yönetiminin kendisinde olduğunu kendisi öldükten sonra ise Kudüs’te ikâmet eden Mağribliler arasından en yaşlı ve takva sahibi olan kişinin vakfa nezaret etmesini istenmiştir. Mütevelli olarak atanan şart koşmuştur. Şayet çocuklarından biri veya torunlarından biri vefat etmesi durumunda onların hakkı soyundan devam eden torununa geçecektir. Torunu yoksa kardeşlerine, kardeşi yoksa akrabalarına o da yoksa Ebu Medyen Gavs’ın vakfına dâhil olunması istenmiştir. Şayet yine sorun

kişinin aynı zamanda fakirlere ekmek dağıtıp, barınma ihtiyaçlarını karşılamakla görevli olduğu vakfiyede vurgulanmıştır. Yine vakfiyenin son kısmında bu vakfın hiçbir şekilde hibe edilmemesi bildirilerek Allah’a iman eden herkesin bu vakfı vakıflıktan çıkarmaması gerektiğini nasihat etmiştir. Bu vakfiye H. 3 Rebiülevvel 703 / M. 15 Ekim 1303 tarihinde kaydedilmiştir (VGMA, 583-589; 28/191).

Seyyid Mehmed Mağribî Vakfı

Mağribliler tarafından kurulan başka bir vakıf ise H.1205/ M. 1791 tarihinde Seyyid Mehmed ibni Merhum İsmail Beşe el-Lemedâni el-Mağribi tarafından kurulmuştur (Memiş 2017: 49).

Seyyid Mehmed, kendisine resmi evrak ile miras bırakılan malı 1196 tarihli resmi evrak ile vakfettiğini ilan etmiştir. Bu vakfedilen mal ise Kudüs Meğaribe Mahallesi'nde Seydi Ebu Medyen Gavs Hazretleri'nin vakfına komşu olan "Lemadani Haküresi" olarak bilinen sabır, tütün ve nar ağaçlarından oluşan bir bahçe ve bir sarnıçtan oluşmaktadır. Bu bahçenin bir yıllık kirasının kırk mısriye³ olduğu vakfiye de belirtilmiştir.

Vakfedilen bahçenin sınırları kible tarafından tütün bahçesine kadar olup kuzey taraftan zeytin bahçesiyle çevrilidir. Vakfın batı tarafından sınırı ise geçen ana yol ile sınırlı olup bahçenin kapısı da burada bulunmaktadır. Vakıf, adı geçen bahçeyi duvarları, ağaçları, bütün gelirleri ile birlikte tüm haklarıyla birlikte vakfetmiştir. Vakfın mülkiyeti vakıf hayatta olduğu sürece kendisinde kalacak ve kendisinden sonra iki kızı olan Fatma ve Rukiye'ye geçecektir. Yine Allah'ın bu iki kıza vereceği erkek ve kız çocuklarına ve soyundan gelecek olan bütün nesillerine vakfettiğini vakfiye de şart koşturmuştur. Soyundan devam eden birinci dereceden kişiler vakıftan hisse alabilirken onların neslinden gelenler pay alamayacaktır. Bu iki kızın evlatlarının çocuklarının çocukları vefat ederlerse onların hissesi diğer kız evladın çocukları ve torunları arasında pay edilmesi istenmiştir. Şayet her iki kızın nesli tükenirse vakfa nezaret eden mütevellinin soyundan gelecek kişilere geçecektir. Eğer mütevellide de aynı sorunlar yaşanırsa vakfedilen bahçe Kudüs'te bulunan Seydi Ebu Medyen Gavs Hazretleri'nin zaviyesine intikal etmesi istenmiştir. Bunda da bir sorun çıkması durumunda vakfın, Kudüs'te bulunan fukara ve garibanlara devredilmesi belirtilmiştir. Bu şartlarda vakıf, vakfın işleyişini şart koşturmuştur (VGMA, 589; 194/330).

Vakfın gelirleri öncelikle vakıf müessesesinin gerekli bakım ve onarımlarında kullanılacaktır. Eğer vakfın bütçesinden artan bir meblağ olursa bununla da üç aylarda Kudüs'te bulunan Meğaribe fukarasına ekmek dağıtılması istenmiştir (VGMA, 589; 195/330).

Vakfın işleyişi konusunda vakfiyede gerekli olan bilgilere ulaşmak mümkündür. Buna göre gerekli görülmedikçe vakfın bir yıldan fazla kiraya verilmesi gerektiğinin altı çizilmiştir. Vakfın mütevellisi vakıf sahibi hayatta olduğu sürece kendisinde olacaktır. Vâkıf, öldükten sonra Meğaribe ehli içerisinde bulunan en akıllı kişinin müteveli olmasını vakfiyede vurgulanmıştır. Vâkıf, bu şartlarda Meğaribe ileri gelenlerinden Şeyh Ali Efendi Şahabi'yi adı geçen vakıf binasına müteveli tayin etmiştir. Bu vakfiye H. 5 Muharrem 1205/ M. 14 Eylül 1790 tarihinde kaydedilmiştir (VGMA, 589; 195/330).

³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Ali Ünal, *Paradigma Osmanlı Tarih Sözlüğü*, Paradigma Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 473.

Hacce Necme binti Hacı Mehmed Vakfı

Mağribli Hacce Necme binti Hacı Mehmed, H. 20 Şevval 1034/ M. 26 Temmuz 1625 tarihinde kendisine Mağribli Hacı Ahmed ibni Merhum Mehmed Abuni ve Seyyidi Mehmed bini Hacı Mehmed tarafından miras kalan evi tescil ettirip vakfetti (VGMA, 589; 119/332).

Hacce Necme tarafından vakfedilen bu mülk Kudüs Meğaribe Mahallesi'nde bulunan evin tamamıdır. Ev üç oda, bir eyvan ve kış sularını toplamak için kurulan ve harap halde bulunan bir sarnıçtan oluşmaktadır (VGMA, 589; 119/332). Diğer vakfedilen evlerle karşılaştırıldığı zaman bu ev daha mütevazı bir yapıya sahiptir. Bu evler "beyt" denilen küçük evler sınıfında yer almaktaydı. Zikredilen evlerde genel olarak maddi açıdan durumu çok iyi olmayan kişilerin ikâmet ettiği bilinmektedir. Bu yönüyle "dâr" diye isimlendirilen diğer büyük evlerden ayrılmaktadırlar (Ze'evi 2000: 34).

Vakfedilen bu evin hudutları kible tarafından Sadât-ı Meğaribe Vakfı ile komşu olup doğu tarafından geçen yol ile sınırlıdır. Vakfın kuzeyinde Sadat-ı Mağribe Vakfı'nın bir akarı olan ev ile çevrilidir. Yine evin batı sınırında da başka bir ev bulunmaktadır. Evin giriş kapısı doğu tarafında bulunup buradan geçen yola açılmaktadır. Vâkif, evi sahip olduğu duvarları, mutfığı, yolları ve tüm gelirleriyle vakfettiğini bildirmiştir (VGMA, 589; 119/332).

Vakfın işleyişi hakkında vâkif, vakfiyede gerekli bilgileri sunmuştur. Buna göre kendisi hayatta iken vakfın yöneticisinin kendisinin olduğunu belirtmiştir. Kendisi öldükten sonra ise vakfın sadaka-i cariyeye olarak çalışmasını istemiştir. Yani bu evin kiralanıp, elde edilen gelirle her yıl üç aylarda ekmek alınıp Sadat-ı Mağribe fukarasına vakfın mütevellisi tarafından dağıtılmasını şart koşmuştur. Şayet Meğaribe fukarasına dağıtımda bir sorun çıkması halinde bölgede bulunan diğer Müslüman fukaralara dağıtım yapılması istenmiştir. Vakıf binası eğer bu şekilde gelişir ve Müslüman fukarasına intikal ederse vakfın nezaretine Kudüs Kadısı'nın bakması vakfiyede şart koşulmuştur (VGMA, 589; 120/332).

Vakfın işleyişi konusunda da vâkif, vakfiyede çeşitli şartlar öne sürmüştür. Buna göre vakfın gelirleri öncelikle vakfın tamir ve bakımı konusunda harcanıp arta kalan gelirle de gerekli görülen yerlere harcanması istenmiştir (VGMA, 589; 120/332).

Vakfın yönetimi konusunda kendisi hayatta olduğu sürece vakfın nezaretine kendisinin bakacağını bildirmiş kendisi vefat ettikten sonra ise Hacı Ahmed ibni Merhum Abdülkadir Mağribi Reşidiye ve onun oğlu ve torunlarına ait olacağı belirtilmiştir. Bu kişilerin soyundan kimse kalmaz ise vakfın nezareti Sâdat-ı Meğâribe yöneticilerine ait olacak ve bundan sonra kimsenin kullanımına bırakılmayacaktır. Vakıf sahibi, vakfın onayı için Hacı Salim bin Ali Endaviye'den

tescil almıştır. Vakfiye, H. 10 Şevval 1048/ M. 14 Şubat 1639 tarihinde kaydedilmiştir (VGMA, 589; 120/332).

Hacı Mehmed ibni İsmail Mağribi Vakfı

Lemedani Mağribi Şabbi Kamil İsmail ibni Hacı Mehmet tarafından, biri H. 13 Rebiülevvel 1166/ M. 18 Ocak 1753 tarihli diğeri ise H. 10 Rebiulevvel 1168/ M. 25 Aralık 1754 tarihli elinde bulunan iki resmi belge ile hiçbir itiraza maruz kalmadan mülkünü vakfettiğini duyurmuştur. Vakfedilen bu mülk Kudüs'te Bâb-ı Hatta Mahallesinde bulunan evdir. Bu ev bir ahır, yıkık iki oda, kış sularını toplamak için yapılmış olan bir sarnıç ve kileri ile birlikte bütün haklarıyla birlikte vakfedilmiştir (VHMA, 589; 195/117).

Bu vakfın sınırları kible tarafından Ebu Vali Ali'nin eviyle sınır olup doğu tarafı Ebu Vali Ali'nin evinden bir boşluk ile ayrılmaktadır. Evin kuzeyinde Akil Bey veresesinin elinde bulunan ev bulunmaktadır. Vakfın batısında ise Celal Hindi adıyla bilinen ev ile sınır durumdadır. İsmi zikredilen ev mutfağı, duvarları, yolları ve bütün haklarıyla birlikte vakfedilmiştir. Bu vakıf kıyamete kadar bütün bu belirtilen şartlarla devam edecektir (VGMA, 589; 195/1171).

Vakfın, vakfiyede verilen bilgilere göre vâkıf hayatta iken tevliyetinin kendisine ait olduğu belirtilmiştir. Kendisi öldükten sonra çocukları olan Mehmed, Abdurrahman, Mekkiyye ve onların soyundan gelecek olan erkek ve kız evlatları vakfın varisi olması şart koşulmuştur. Bu evlatlardan Mehmed ve Abdurrahman'a onların soyundan gelenlere vakıf hissesinden iki verilirken kız çocuğu olan Mekkiyye ve evlatlarına ise bir hisse verilmesi istenmiştir (VGMA, 589; 195/1171; Ekinci 2016: 470). Bu evlat ve torunlardan biri vefat eder ise hissesi diğer çocuklara geçeceği ve şayet bu çocukların soyu kesilir ise vakıf sahibinin diğer oğluna geçeceği şart koşulmuştur. Eğer vakıf sahibinin diğer evladında da aynı şeyler vuku bulur ise vakfın Seydi Ebu Medyen Gavs Hazretleri'nin vakfına ilhak olması istenmiştir. Buda olmaz ise Kudüs'te oturan fukara ve miskine ilhak olunması şart koşulmuştur (VGMA, 589; 196/1171).

Vâkıf, elde edilen bu gelirlerin vakfın tamirâtı ve bakımında kullanılmasını vakfiyede belirtmiştir. Vakfın gerekli ihtiyaçları görülüp arta kalan bir para olur ise de bununla da fakirlerin ve miskinlerin ihtiyaçlarını karşılamada kullanılması istenmiştir. Vakfın gerekli olmadığı müddetçe güçlü ve soylu kişilere bir yıldan fazla kiraya verilmemesi şart koşulmuştur. Vakfın yönetimi konusunda da vakıf hayatta olduğu sürece kendisinin nezaret edeceği kendisi öldükten sonra soyundan gelenler içerisinde en akıllı olan kişinin vakfın yöneticisi olmasını vakfiyede şart koşturmuştur. Bu vakıf, İbrahim ibni Mukaddemi tarafından tescil edilmiştir. Vakfiye, H. 13 Rebiulevvel 1171/ M. 25 Kasım 1171 tarihinde kaydedilmiştir (VGMA, 589; 196/1171).

Değerlendirme ve Sonuç

Tarih boyunca birçok semavi dine ev sahipliği yapan Kudüs Şehri İslâmiyet içinde önemli bir dinî konuma sahiptir. Hz. Peygamber'in İsrâ ve Mirâç hadiselerinin vuku bulduğu yer olması bakımından da Müslümanların gözünde bu önemini artırmıştır. Dünyanın birçok bölgesinde yaşayan Müslümanların Kudüs'e olan ilgisi de tarih boyunca net bir şekilde görülmüştür (Memiş 2019: 726).

Kudüs'ün, Hz. Ömer döneminde İslâm coğrafyasına dâhil olmasıyla birlikte Müslümanlar, İslâm'ın ilk kıblesi olma özelliği de gösteren bu kutsal şehre olan bakış açılarında değişiklik yaşanmıştır. Musevilik ve Hıristiyanlık içinde önem arz eden Kudüs, bu dönemden sonra Müslümanların iskânına açılmıştır. Özellikle İslâmiyet'in Kuzey Afrika coğrafyasında yayılmasıyla birlikte bölgede yaşayan Bedevi gruplardan olan Mağribliler'in Kudüs'e olan ilgileri artmıştır. Mağribliler, hac görevini yerine getirmek için geçtikleri ve özellikle önemli İslâm büyüklerini ziyaret etme amaçlı Kudüs'e gelmişler ve birçoğu geri dönemeyerek burada ikâmet etmeye başlamışlardır. Zamanla nüfusları çoğalan Mağribliler, Harem-i Şerif yakınlarında bulunan Meğâribe Mahallesi'ne yerleşmeye başlamıştır. Kudüs'ün kısa bir süreliğine Haçlı hâkimiyetine girmesinden sonra Selahaddin Eyyübi'nin Haçlılar ile girdiği mücadelede ona destek vermişler ve ordusunda askerlik yapmışlardır. Kudüs'ün Haçlılardan geri alınmasıyla birlikte Selahaddin Eyyübi'nin oğlu olan Melik Efdâl, Meğâribe Mahallesi'ni Mağriblilere vakfetmiştir. Bundan sonra Meğâribe ileri gelenlerinden bazı kimselerin mahallenin imar olması ve İslâm'ın emrettiği şekilde bölgede aç ve muhtaç insan kalmaması için bazı mülklerini vakfetmeye başlamıştır. Bu durum Osmanlı Devleti'nin bölgeden çekildiği 1917 yılına kadar devam etmiştir. Bir vakıf eseri olan bu mahalle sahip olduğu eserlerle günümüze ulaşabilmiştir.

Kudüs'te ikâmet eden en önemli Müslüman topluluklardan olan Mağribliler'e ait toplam sekiz adet vakfın, vakfiyeler yoluyla incelemesi yapılmıştır. Bu vakıflardan ikisi kadın vakfı niteliğindedir (VGMA, 589:119/332; VGMA, 589: 192/328).

Vakfiyeler, tahrir edildiği dönemle alakalı olarak Kudüs'te yaşayan Mağribliler hakkında önemli bilgiler vermelerinin yanı sıra Kudüs'ün sahip olduğu iktisadi ve ekonomik durum hakkında da veri ortaya koymaktadır.

Tablo 1.

Vakfiyerde Geçen Vakıf Mülklerinin Dağılımı.

Ev	Bahçe	Köy
9	1	1

İncelemesi yapılan vakfiyeler belli bir düzen içerisinde yazılmıştır. Vakfeden kişinin kimliği ve sahip olduğu elkâb kısmıyla başlayan giriş cümlesinden sonra vakfın tarihi ve eşyanın cinsi ile ilgili kısma geçilmiştir. Öncelikle vâkıflar tarafından vakfedilen eşyanın genel manada Allah rızası için yapıldığına işaret edilmiştir. Vakfın kurucuları Kudüs'te yer alan ve yerleşik bir mahalle olarak ikamet eden Mağribi diye adlandırılan kişiler olmuştur. Bu kimseler Allah rızası için yapmış oldukları bu hayır vasıtasında öncelikli olarak kendi akrabaları içerisinde fukara olan ve Hac vazifesini yerine getirmek için Kudüs'ten geçmek zorunda kalan Mağribliler'in yararlanması vakfiyelerde şart koşulmuştur.

Vakfedilen eşyanın sahip olduğu fiziki yapısından vakfiyelerde açık bir şekilde bahsedilmiştir. İncelenen vakfiyelerde vakfedilen eşyalardan dokuz tanesi ev olup bu evlerin sahip olduğu kısımlarından açık bir şekilde bahsedilmiştir. Yine evlerin fiziki durumu hakkında vakfiyelerde geçen bilgiler bölgenin mimari yapısının ortaya çıkarılmasında da yardımcı olabilecek niteliktedir.

Vakfedilen evler ise geneli iki katlı olduğu gibi tek katlı olan evlerde vakfiyelerde görülmüştür. İki katlı olan evlerin alt katında su deposu niteliğinde kullanılan sarnıç, ahır, helâ ve oda bulunmaktadır.⁴ İki katlı olan evlerin üst katına taş merdiven aracılığıyla çıkılmaktadır. Evlerin üst katında ise oda, eyvan, kiler ve sarnıç bulunmaktadır. Bunun yanında miladi 1782 tarihinde Seyyid Mehmed ibni Hacı Abdullah Mağribi tarafından vakfedilen evin ikinci katında bir tuvalet olduğu görülmüştür (VGMA, 589; 192/328). Bu vakfın vakfiyesinden elde edilen bilgiye göre zikredilen tarihte Kudüs bölgesinde evlerin üst katında tuvalet kültürünün olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Diğer vakfedilen eşyalardan bahçelerde ise yetiştirilen ürünlerden bahsedilmiştir. İsmi geçen ürünler üzerinden bölgede ne tür tarımsal faaliyet yapıldığı konusunda ayrıntılı bilgiye ulaşmak mümkündür.⁵

Vakfiyelerde vakfedilen eşyanın cinsi konusunda ayrıntılı bilgi verildikten sonra vakfın sınırları da açık bir şekilde belirtilmiştir. Vakfiyenin devamında bağışlanan vakfın yönetsel işlevi konusunda gerekli açıklama yapılmıştır. Vakıfl yönetiminin genelde vakfeden kişi hayatta olduğu sürece kendisinin olacağı kendisi öldükten sonra ise vakfın yönetiminin kendi soyundan gelecek kişiler tarafından yapılması bildirilmiştir. Vakfiyelerin devamında vakfın gelirlerinin öncelikle vakıf bina hizmetlerinin karşılanması için kullanılması istenmiştir. Vakfın ihtiyaçlarının karşılanmasının ardından kalan bütçe ile de öncelikle Meğaribi fukarasına yardım edilmesi istenmiştir. Özellikle Müslümanların dini bayram ve günlerinde ve hasseten üç aylarda Meğaribe fukarasına ekmek yardımı yapılması neredeyse incelenen tüm vakfiyelerde göze çarpmıştır.

⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz: VHMA, 589; 192/328, VGMA, 583-589; 28/191; VGMA, 589; 119/332; VGMA, 589; 195/1171; VGMA, 583; 28/22.

⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. VGMA, 583; 28/22; VGMA, 589; 194/330.

Vâkıflar tarafından vakfiyelerde belirtilen başka bir husus da vakfın kiraya verilmesi konusudur. Vakıflar genelde vakfın kiraya verilmesini istememiştir. Ancak kiraya verilmesi zaruri olan durumlarda da soylu ve güçlü kişilere verilmemesini istemişlerdir. Yine kira sözleşmesinin de bir yıldan fazla yapılmasını istememişlerdir.

Vakfiyede bunlar belirtildikten sonra vakfın onayı kanunen kadı tarafından yapılmış ve vakıfla ilgili çıkabilecek sorunlara da vekil olarak kadı işaret edilmiştir. Vakfiyelerin son kısmında ise vakfın usulen değiştirilemeyeceği ve başka maksatla kullanılamayacağı konusunda açıklama yapıldıktan sonra vakfiyenin kaydedildiği tarih belirtilerek vakfiyeye son verilmiştir.

Kaynakça

Arşiv

Ebu Medyen Şuayib Mağribi Vakfı, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, (VGMA), No. 583: 27/20.

Cennet Hanım ve Hatice Hanım Mağribi Vakfı, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, (VGMA), No. 589: 192/328.

Hacı Kasım bin Abdullah Vakfı, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, (VGMA), No. 583: 28/22.

Seyyid Mehmed ibni Hacı Abdullah Mağribi Vakfı, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, (VGMA), No.589: 192/327.

Ömer el-Mücerred el-Mağribi ibni Abdullah Mağribi Vakfı, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, (VGMA), No. 583-589: 28/191.

Hacce Necme binti Hacı Mehmed Vakfı, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, (VGMA), No. 589: 119/332.

Hacı Mehmed ibni İsmail Mağribi Vakfı, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, (VGMA),No. 589: 195/331.

Seyyid Menmed ibni Merhum İsmail Beşe Vakfı, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, (VGMA), No. 589: 194/330.

Kaynak Eserler

Çelebi, E. (2013), *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnamesi*, 9. Kitap, (Haz: Seyit Ali Kahraman), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Araştırma Eserler

Armaoğlu, F. (1994), *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*.Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- Avcı, C. (2002), “Kudüs” (Fethedilişinden Haçlı İstilasına Kadar), *İslam Ansiklopedisi*, (XXVI), 329-332.
- Baki, A. (2017), “Üç Dinde Kudüs”, *Vakıf ve Toplum*, (5), 16-21.
- Bulh, F. (1977), “Kudüs”, *İslam Ansiklopedisi*, (VI), 952-964.
- Demirkent, I. (2002), “Kudüs (Haçlılar Dönemi)”, *İslam Ansiklopedisi*, (XXVI), Türkiye Diyanet Vakfı, 332-334.
- Ekinci, Ekrem B. (2016), *Osmanlı Hukuku Adalet ve Mülk*, İstanbul: Arı Sanat Yayınları.
- Ercan, Y. (1988), *Kudüs Ermeni Patrikhanesi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Erdoğan, E. *XVI. Yüzyılda Kudüs Merkez ve Nahiyesinde Nüfus ve Etnik Yapı*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Filistin Büyükelçiliği, (2010). *Kudüs İsrail’in Yerleşimcilik Faaliyetleri ve İlgili Politikaları*, Ankara: Filistin Büyükelçiliği.
- Günay, Hacı M. (2012), “Vakıf” *İslam Ansiklopedisi*, (XXXXII), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Güneş, Hasan H. (2014). *XVI. Asırda Kudüs’te Meğâribe Mahallesi ve Cemaati*, (Basılmamış Doktora Tezi), Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güneş, Hasan H. (2015), “Kudüs’te Bir Vakıf Mahalle: Sekiz Yüz Yıllık Meğâribe Mahallesi ve Serencamı”. *Vakıflar Dergisi*, (44), 9-35.
- Güneş, Hasan H. (2017). “XVIII. Yüzyıl Kudüs’ünde Meğâribe Vakıfları” *Vakıf ve Toplum*, (5), 70-77.
- Güneş, Hasan H. (2017). *Kudüs Meğâribe Mahallesi*, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Harekât, İ. (2003). “Mağrib”, *İslam Ansiklopedisi*, (XXVII, 314), Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Harman, Ömer F. (2002). “Kudüs”, *İslam Ansiklopedisi*, (XXVI, 323), Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- İslam Konferansı Teşkilatı Kudüs Komitesi, (1988). *Kudüs (Tarihi Belge)*, Tercüme: Acar Tanlak.
- Kanat, E. (2013), *Kudüs’teki İslami Vakıf ve Eserlerle İlgili Şam Ahkâm Defterlerinde Yer Alan Hükümler (1742-1830)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

- Kılıç, Ü. (2011). “Osmanlı Devri Erzincan Vakıflarına Genel Bir Bakış”, *History Studies International Journal of History*, Vol 3/1, 166-181.
- Kılıç, Ü. (2016). “*Türk-İslâm Medeniyetinde Vakıflar*” (Bildiri). III. Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, 25-27 Mayıs 2016, (ss. 439-4439), Bakü.
- Köse, Feyza B. (2015). “Osmanlı Dönemi Kudüs’ünde İdari ve Sosyal Yapı”, *Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (1), 161-199.
- Memiş, Şerife E. (2017). “18. Yüzyılda Kudüs’te Meğaribe Mahallesi Vakıflarının Yönetimi ve Görevli İstihdamı”, *Journal of Islamicjerusalem Studies*, 37-69.
- Memiş, Şerife E. (2019). “Osmanlı Kudüs’üne Ait H. 1195/M.1781 Tarihli Keşif Defteri (Değerlendirme ve Transkripsiyon)”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (XXI, 3), 720-752.
- Memiş, Şerife, E. (2016). *Osmanlı Taşra Toplumunu ve Vakıf Kurumu: Kudüs 1703-1831*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Mevlüt, Ç. (2017). “Tarihçe-i Harem-i Şerif-i Kudsi”, *Vakıflar Dergisi*, (48), 195-205.
- Öksüz, M. (2016). *Şam Eyaleti’nin Güney Sancaklarında (Filistin) Nüfus XVI. YY.* (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Pakalın, Mehmet Z. (1956). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Maarif Basımevi, (C. III).
- Pamuk, B. (2011). “Osmanlılar Zamanında Rum-Ermeni Kiliseleri Arasındaki İlişkiler (Kudüs Örneği)”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (16), 233-257.
- Türk Teknik Heyeti, (2007). *Kudüs’te Harem-i Şerif Civarında Yapılan Kazı Çalışmalarına Dair Teknik Heyet Raporu*,
- Uzunçarşılı, İsmail H. (1988), *Büyük Osmanlı Tarihi*, (II), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Yaşar, Ş. (2003), “Kudüs’ün Osmanlı Hâkimiyetine Girişi ve Yavuz Sultan Selim’in Ermenilere Tanıdığı İmtiyazlar”, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (I, 2), 105-115.
- Ze’evi, D. (2000). *Kudüs 17. Yüzyılda Bir Osmanlı Sancağında Toplum ve Ekonomi*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

